

О. В. Тринус

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ В СПАДЩИНІ О. МУЗИЧЕНКА

Поняття "технологія" (з грецької: *techne* - майстерність, мистецтво, *logos* - вчення, поняття) означає "науку, знання про майстерність" [Малафійк, с. 308]. Педагогічну технологію сучасні вчені розглядають як науку, що досліджує: найраціональніші шляхи навчання; систему способів, принципів і регуляторів, які застосовуються у навчанні; стратегію, алгоритм дій педагога щодо організації педагогічної діяльності. [2, с. 25].

Мета нашої статті - проаналізувати погляди видатного українського педагога О. Музиченка (1875-1937 рр.) на сутність та особливості педагогічних технологій. Сьогодні, коли здійснюється пошук нових шляхів розвитку освіти, фахової підготовки вчителя, його педагогічної майстерності, особливої актуальності набуває звернення до спадщини фундаторів розвитку сучасної національної думки - відомих учених та громадських діячів початку ХХ століття. В цьому контексті педагогічний доробок Олександра Федоровича Музиченка - важливе джерело в розбудові нової школи в Україні тому, що з іменем пов'язано важливу виховну в освіту педагогічних ідей, які значно випередили свій час.

Науково-педагогічна діяльність О. Музиченка привертала увагу сучасних дослідників історії педагогіки: Н. Дем'яненко, Л. Березівської, А. Бойко, Н. Гупана, Н. Дічек, Н. Калениченко, О. Лавріненка, В. Майбороди, М. Оксиди, Н. Побірченко, О. Сухомлинської, Т. Усатенко, М. Ярмаченка та інших. Життєвий і творчий шлях, а також окремі аспекти професійної діяльності О. Музиченка, зокрема його погляди на дидактику та систему комплексного навчання розглянуті у працях В. Івашенко, Л. Мартиненко, В. Прищака, О. Таран, Н. Ярмак.

Перші спроби щодо обґрунтування існування педагогічних технологій в їхньому сучасному розумінні було зроблено Я. Коменським (1592-1670 рр.). Вчительську працю він порівнював з працею ремісника, який повинен найретельніше засвоїти техніку своєї справи для того, щоб стати вмілим майстром. Запорукою успіху для вчителя в справі набуття ним високого рівня педагогічної майстерності вважав опанування секретами виховання та відповідними прийомами навчання [5, с.20]. Такі підходи Я. Коменського пізніше розвинув Г. Мюнстерберг (1863—1916 рр.) - німецький психолог і філософ, засновник прикладної психології (психотехніки). Він ставив в один ряд учителя та представників різних мистецтв або ремесел (садівника, архітектора, коваля тощо). На його думку і ремісник, і вчитель у своїй діяльності повинні керуватися загальними правилами, що ґрунтуються на законах природи. [10, с. 50].

Елементи технологічного підходу можна знайти і в працях таких видатних педагогів як Й. Песталоцці та Ф. Дістервег. Швейцарський педагог Й. Песталоцці (1746-1827 рр.) актуальним завданням педагогіки вважав створення "механізму освіти", що дасть змогу кожному підготовленому педагогу, який докладе багато власних зусиль, виховати будь-яку дитину [2, с. 59]. Німецький педагог Ф. Дістервег (1790-1866 рр.) розглядав навчання як засіб всебічного розвитку дитини. Він здійснив спробу диференціації дидактичних принципів і правил щодо учня, вчителя, навчального матеріалу, зовнішніх умов [11, с. 92-93].

Представники педагогічного напрямку - "педагогіка особистості", що виник у Німеччині в кінці ХІХ століття, Ф. Гансберг, Е. Лінде, Г. Шаррельман та інші виступали проти "педагогічних рецептів" і засуджували спроби впливати на неповторну особистість дитини за допомогою, **ЯКИЙ** створює своє **творіння**. Кожна педагогічна **ситуація, на їх думку, потребувала** особливого до неї відношення з боку педагога, а успіх її практичного розв'язання залежав, виключно, **від особистої творчості кожного** вчителя-вихователя [13, с. 100].

Заперечували застосування педагогічних технологій, як інструменту впливу на дитину, прибічники ідеї "вільного виховання": М. Монтень (1533-1592 рр.), Ж.-Ж. Руссо (1712-1778 рр.), Л. Толстой (1828-1910 рр.), К. Вентцель (1857-1947 рр.) та інші [12, с. 4].

Видатні українські педагоги К. Ушинський (1824-1871 рр.) та його учень й поцінував творчих ідей К. Єльницький важливого значення надавали створенню вчителем власної педагогічної технології, окреслюючи визначну роль в цьому процесі педагогічного таланту. К. Ушинський визначав педагогічну технологію як систему логічно обґрунтованих ідей про навчання і виховання [14, с. 15]. К. Єльницький підкреслював, що особистісні якості вчителя, його талант виграють від засвоєння вже існуючої техніки педагогічної справи, яку розумів як процес "передавання думки, що виведена з досвіду, але не сам досвід". Досвід він вважав власним надбанням учителя, який пережив цей досвід, а можливим для передавання - логічний висновок з цього досвіду [3, с. 45].

Ретельне вивчення сутності й підходів до поняття "педагогічна технологія" дозволили О. Музиченку визначити педагогічну технологію як систему прийомів методичної техніки, педагогічне мистецтво вчителя. Вчений вважав, що технологічна грамотність освітянина має велике практичне значення, але слід уникати рабського, механічного наслідування педагогічним шаблонам. Одним з перших серед українських педагогів Олександр Федорович здійснив спробу підвищення якості викладання, активізації ролі суб'єкта у навчанні, пристосування форм і методів навчання відповідно до його мети шляхом упровадження зарубіжного педагогічного досвіду для здійснення навчально-виховного процесу в українській школі. Він мав на меті докладно ознайомити майбутніх вчителів із змістом вивчених та адаптованих ним до умов української школи педагогічних технологій, сформувавши розуміння вчителем своєї індивідуальної сутності та підтримати процес вироблення ним особистісної педагогічної концепції. О. Музиченком були розроблені авторські педагогічні технології, кінцевою метою яких стало формування творчої, всебічно розвинутої особистості. Опанування технологіями вчителем, на його погляд, слугувало розвитку педагогічної майстерності і, взагалі, розбудові вільної незалежної України. Пов'язуючи дидактичні проблеми з соціальними функціями освіти, він підкреслював: "Демократії потрібні будуть люди сильні, сміливі, охочі до боротьби з природою. Ті, що не зігнуться під першим легким гнітом долі. Наші діти повинні бути до цих умов ретельно підготовлені. Школа має так виховувати дітей, щоб вони не цуралися перешкод, але зустрічали їх і з ними змагалися. Завдання вчителя - викликати в дітях найбільшу самодіяльність і самовираження для проведення життя діяльного, повного змагання". О. Музиченко вважав, що творче мислення учнів розвивається лише в процесі здійснення активного типу навчання, що стимулює їх пізнавальну активність і шкостійність. Пізнавальну активність він розглядав як основний мотив навчальної діяльності учня та підготовчий етап розвитку його пізнавальної шкостійності. Суть останньої вчений визначав так: "... спираючись на відоме, учень на основі шкостійного пошуку "відкриває" нові знання, або ж створює нові способи пошуку цих знань" [7, с. 202]. О. Музиченко вважав, що пізнавальна активність повинна сформуватись у пізнавальну потребу - внутрішню необхідну властивість особистості, що викликає підвищену жагоду знань, потяг до творчого осмислення і практичного застосування, при якому закінчується процес стимулювання учіння педагогом і починається самостимулювання учня [7, с. 206].

Теоретична й педагогічна робота видатного українського вченого була спрямована на обґрунтування сутності таких педагогічних технологій: технології розвивального навчання і дослідницькі технології.

1. Під технологіями розвивального навчання. О. Музиченко розумів поступальний розвиток особистісних змін учнів, зауважуючи при цьому, що навчання впливає на розвиток дитини з різним ступенем ефективності. Розвивальне навчання він пов'язував з розумовим вихованням учня. Підґрунтям розвивального навчання вчений визначав уявлення про розвиток дитини як суб'єкта особистісної діяльності, розвиток її самостійної пізнавальної активності. Головною метою розвивального навчання, на його думку, було формування активного творчого мислення дитини, її здатності до самовдосконалення, саморозвитку, самопізнання.

Технологія розвивального навчання за О. Музиченком передбачала реалізацію таких етапів: 1) створення проблемної ситуації; 2) формулювання проблеми; 3) процес колективної взаємодії учнів щодо її вирішення, який педагог описував: "Перший учень робить крок для досягнення мети уроку, другий - вважає цей крок вірним і робить ще один, третій учень вла-

сною думкою відходить від теми, четвертий - повертається на попередній шлях і, таким чином, у постійному шуканні знаходиться визначена мета" [9, с.31]; 4) перетворення діяльності учнів при свідомості в кожний момент її мети в самодіяльність; 5) рівноправний характер діяльності вчителя як учасника організованого діалогу.

О. Музиченко стверджував, що ефективність розвивального навчання залежить, насамперед, від особистості вчителя. Він наголошував на силі вчителя в тому, що він викладає, і в тому, як він викладає [8, с. 176]. Вплив учителя на процес діяльності учнів педагог розумів, виключно, як фактор підтримки, який скеровує самостійну роботу дітей, дає змогу сформувати їхню критичну самосвідомість та, взагалі, забезпечує бажання дітей учитися, добровільно отримувати знання. В основу такого підходу, на думку педагога, повинні бути покладені добро й людяні стосунки між учителем та учнем, велика любов і турбота за дитину з боку вчителя та, відповідно, повага до вчительської праці з боку учня.

2. Метою застосування дослідницької технології в навчанні було набуття учнями досвіду дослідницької роботи в пізнавальній діяльності; формування активної, компетентної особистості через розвиток її інтелекту, дослідницьких умінь, творчої активності. В її основу було покладено усвідомлення того, що логічний процес розумової активності учнів у ході навчально-дослідницької діяльності поєднувався з елементами наукового дослідження. О. Музиченко переконував, що запорукою успішного використання дослідницьких методів навчання є вміння вчителя поставити дітей у ранг дослідників, даючи їм можливість пройти у скороченому схематизованому **ВИГЛЯДІ ТІ Ж ЩАБЕЛІ ПІЗНАВАЛЬНОГО** Процесу, **Ту Ж ЕВОЛЮЦІЮ ДУМКИ, ЯКОЇ ВНКЛІНУВЪ^VJ^HjH** і привстановленні того чи іншого наукового положення. Слід відзначити, що ефективність дослідницької технології педагог вбачав у дотриманні вчителями наступних умов: 1) застосування матеріалу, тісно пов'язаного з життєвими інтересами та особистим досвідом учнів; 2) стимулювання за допомогою навчального матеріалу творчої роботи, зосередження уваги, збудження уяви, збудження емоцій і волі; 3) реалізація розумової, емоційної й вольової напруги у кінцевому результаті роботи - відкритті, висновку і, як наслідок, народження в учнів радості й задоволення (так званої творчої паузи); 4) використання і перевірка отриманих висновків; 5) закріплення отриманих висновків на практиці [9, с. 15].

О. Музиченко наголошував на тому, що функції вчителя полягають не лише в тому, аби самому все зробити за дитину, а в організації її діяльності, бо це значно важче й вимагає справжньої майстерності. Педагог переконував, що при такій ніби-то "закулісній" ролі вчителя його безпосередній вплив на учня не відкидається, а здійснюється наступними шляхами: доступністю для будь-якого учня, а це, в свою чергу, дає дитині можливість вільно висловлювати власні думки; заохоченням чи осудом у зв'язку з виконанням певного завдання, використовуючи, виключно доброзичливий стиль спілкування; спонуканням до дії у формі підказок, побажань, прохань тощо, які можуть виражатися як словесно, так і за допомогою інтонації, жестів, міміки; впливом на мотиваційну сферу учня. Слід зауважити, що даними теоретичними положеннями О. Музиченко обстоював основи педагогіки співробітництва - на пряму, що почав активно розвиватися в кінці минулого століття, та є популярним у сучасних педагогів. На думку відомого українського вченого О. Вишневецького, сутність педагогіки співробітництва полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні її права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель [1, с. 40].

Таким чином, О. Музиченко ще на початку ХХ століття розвинув ідею про те, що педагогічна майстерність учителя - це технологія педагогічної дії, а означені ним особистісно-розвивальні технології повинні використовуватись виключно на основі творчих набутоків самого педагога. Погляди О. Музиченка на сутність педагогічних технологій збігаються із висновками сучасних **учених про те, що своїм** "самовключенням" у педагогічну дію педагог робить її проблемною, пропонує свій власний варіант проживання смислу, чим в активізує особистісну позицію учня [4, с. 367].

О. Музиченко, розробивши і втілюючи у практику технології розвивального навчання й дослідницькі технології довів, що вони мають базуватися на творчості й самодостатності думки й почуттів учнів, розвитку їхніх здібностей і природних задатків, відсутності авторитарності вчителя, педагогіці співтворчості.

Література:

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Навч. посібник / О. Вишневецький. - Дрогобич: Коло, 2003. - 528 с.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І.М. Дичківська. - К.: Академвидав, 2004. - 352 с.
3. Більницький К. Педагогическая хрестоматия / К. Ельницкий. - СПб., 1905. - 323 с.
4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: [Монографія] / І.А. Зязюн. - Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. - 608 с.
5. Кларин В.М., Джури́нский А.Н. Я.А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцци: педагогическое наследие / В.М Кларин., А.Н. Джури́нский . - М., 1987. - 412 с.
6. Малафіїк І.В. Дидактика: Навчальний посібник / І.В. Малафіїк. - К.: Кондор, 2005. - 398 с.
7. Музиченко О. Реформа школи чи шкільна реформація / О. Музиченко // Вільна українська школа. - 1918-1919. - № 4. - С. 201-207.
8. Музиченко О.Ф. Відгук на книгу Г. Поляка "Комплексне викладання в Німеччині" / О.Ф. Музиченко // Шлях освіти. - 1927. - № 4. - С. 174 -177.
9. Музыченко А.Ф. Чтение и культура слова в современной школе / А.Ф. Музыченко. - М., 1930.-55 с.
10. Мюнстерберг Г. Психология и учитель / Гуго Мюнстерберг. - М.: Издательство ЛКИ, 2007. - Серия "Из наследия мировой психологии" : [Перевод А. Громбаха]. - 96 с.
11. Освітні технологи : Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. - К.: А.С.К., 2001. - 256 с.
12. Падалка О.С., Нісімчук А.С. Педагогічні технології: Навч. посіб. / О.С. Падалка, А.С. Нісімчук та ін. - К.: Вид. "Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана", 1995. - 253 с.
13. Педагогический сборник для учащихся, деятелей по народному образованию и родителей. - СПб, 1915. - 132 с.
14. Ушинский К.Д. Собрание педагогических сочинений. / К.Д. Ушинский. - СПб., 1913.-Т.1.-584 с.